

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

“ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ
МЕХАНИЗАЦИЯЛАШ МУҲАНДИСЛАРИ ИНСТИТУТИ”
МИЛЛИЙ ТАДҚИҚОТ УНИВЕРСИТЕТИ

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
"TOSHKENT IRRIGATSIIYA VA QISHLOQ XO'JALIGINI MEKANIZATSIYALASH
MUHANDISLARI INSTITUTI" MILLIY TADQIQOT UNIVERSITETI
"QISHLOQ VA SUV XO'JALIGINING ZAMONAVIY MUAMMOLARI"
XXI - yosh olimlar, magistrantlar va iqtidorli
talabalarning ilmiy - amaliy anjumani

Toshkent 2022 12-13 may

www.tiame.uz @ilovetiame @tiame.uz @tiameofficial @tiameofficial 99-929-78-45

“ҚИШЛОҚ ВА СУВ
ХЎЖАЛИГИНИНГ
ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАРИ”

*мавзусидаги анъанавий **XXI** - ёш
олимлар, магистрантлар ва
иқтидорли талабаларнинг илмий
- амалий анжумани*

21

***XXI** - traditional Republic
scientific - practical conference of
young scientists, master students
and talented students under the
topic
“THE MODERN PROBLEMS OF
AGRICULTURE AND WATER
RESOURCES”*

МАҚОЛАЛАР ТҶАМАИ

Тошкент-2022 йил, 12-13 май

	мутахассислиги магистранти.		
12.	Musurmanov J.R. 1-bosqich M-08 “Geodeziya va geoinformatika” yo’nalishi magistranti “TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti	Masofadan zondlash materiallari asosida tuproqlarning sho’rlanish darajasi indeksini yaratish	1540
13.	Тошпўлатов У.Ю. ва Валиматова С.З. 1-босқич M-08 магистрантлари. “ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети	Электрон гидрографик карталарни тузишда arcgis дастурини қўллаш	1543
14.	S. Xikmatullayev-Asissint S. Qo’ldoshev-2-bosqich 215-guruh talaba YRB fakulteti “TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti	Yer resurlaridan foydalanish va ularni hosildorligini oshirish	1550
15.	Ch.Sh.Xamrayeva – 1-bosqich M-08 magistrant, Sh.K.Rakhmonov dots. “TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti	Xatlovdan o’tkazishda geofazoviy tahlilning o’rni	1552
16.	R.Q.Oymatov – “Geodeziya va Geoinformatika” kafedrasini mudiri, PhD dotsent, A.G’.Xamdullayev B.M. Muslimbekov 1-bosqich M-08. magistrantlari “TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti,	Xaritalardan foydalanish va ularning amaliy faoliyatda qo’llanishi	1558
17.	Inamov A.N., Aliyarov J.A., Muslimbekov B.M. 1-bosqich M-08. “TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti “Geodeziya va geoinformatika kafedrasini dotsenti, PhD., ”Geodeziya va geoinformatika mutaxassisligi 1-bosqich magistrantlari	Aylanma nivelirlar va ularning afzalliklari	1561
18.	Norimboyev H.R. – 1-bosqich M-09. “TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti magistranti	Ekoturizmni rivojlantirishda xorij tajribasi va uni o’zbekistonda qo’llash ahamiyati	1565
19.	Эгамбердиева А.З-босқич 308-гuruh талаба, Бабажанов А.Р. – доцент “ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети	Ер ресурсларини бошқариш тизимининг бугунги ҳолати	1569
20.	Students: Egamberdiyev X. Jurakulov A. “ТИАМЕ” National research university Faculty of Land Resources Management.	Integrating data to a database when creating electronic demographic maps	1575
21.	Эсантурдиева Ш.А. 4-босқич 402- гuruh Содикова Ш.Ф. ЕРБ факультети талабалари “ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети	Геоахборот тизими ва технологияларидан фойдаланиб экологик карталарни тузиш	1580
22.	Садуллаев С.Н.-таянч докторант “ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети	Дехқон хўжалик ерларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини егиштиришда фасллар номуносабиблигининг таъсири	1585
23.	Davlatov A.D. “TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti Qarshi irrigatsiya va agrotekhnologiyalar instituti	Geodezik asboblar tahlili va ularning afzalliklari	1588
24.	Умурзакова Ш.А. 1-босқич M-08 Абдурашитов Б.Б.- “Геодезия ва геоинформатика” мутахассислиги Магистрантлари “ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети	Гидрографик тармоқларни карталаштиришда масофадан зондлаш маълумотлари ва гат технологияларининг ўрни	1591
25.	М.Х.Ражапбоев., Ў.П.Исломов., Самиев Ш.Ш., Искандаров А.А. Геодезия ва геоинформатика	Био ва иншоотлар деформациясини кузатиш	1596

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. О‘.B.Muxtorov, A.N.Inamov va J.O.Lapasov – “Geoaxborot tizim va texnologiyalari” o‘quv qo‘llanma. Toshkent. 2017 yil.-214. Bet
2. A.N.Inamov va J.O.Lapasov va S.I.Xikmatullayev – “Injenerlik geodeziyasi” o‘quv qo‘llanma. Toshkent. 2017 yil. 200 bet.
3. H. Muborakov – “Geodeziya” o‘quv qo‘llanma. Toshkent – 2007yil. 368 bet.
4. O‘. O‘tanov – “Geodeziya” o‘quv qo‘llanma. Toshkent – 2005 yil. 304 bet.
5. <https://www.bosch-professional.com/kz/ru/lineynye-lazernye-niveliry-131496-ocs-c/>
6. <https://www.geooptic.ru/catalog/lazernye-niveliry>
7. <http://www.4living.ru/items/article/znakomstvo-s-nivelirami/>

EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI VA UNI O‘ZBEKISTONDA QO‘LLASH AHAMIYATI

Norimboyev H.R. magistranti

Ilmiy rahbar: Babajanov A. R

“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti

Annotatsiya:

Ushbu maqola ekoturizm taraqqiy etgan xorijiy davlatlar tajribasidan foydalangan holda O‘zbekistonda ekoturizmni rivojlantirish istiqbollari qaratilgan. Maqolada bugungi kunda turizm rivojlangan mamlakatlar va ularning tajribalari bo‘yicha ma‘lumotlar keltirilgan. Ayniqsa, ekoturizmni rivojlantirishda Singapur va Kosta-Rika tajribasi, o‘ziga xosligi va yutuqlari yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Ekoturizm, ekzotik tabiat, ekoturist, landshaft, ekologik inqiroz, tropik o‘rmon, milliy bog‘, strategiya

Kirish. Bugungi kunda ekoturizm butun dunyodagi eng daromadli tarmoqlardan biriga aylandi. Mutaxassislar fikricha, ushbu sohani yanada rivojlantirish nafaqat ijtimoiy-iqtisodiy masalalarni samarali hal etish, balki ekologik muammolarni hal etish uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Jahon sayyohlik tashkiloti ma‘lumotlariga ko‘ra, hozirgi vaqtda turizm sohasida 210

milliondan ortiq ishchi ish bilan band bo‘lib, undan olinadigan daromad yiliga 770 milliard AQSH dollarini tashkil etadi. Bugungi kunda turizm rivojlanayotgan mamlakatlarda ham taraqqiy etmoqda. Bu o‘rinda turistik bozorning deyarli yarmini qamrab olgan Osiyo-Tinch okeani, Yaqin va O‘rta Sharq hamda Yevropa mintaqalaridagi mamlakatlar yetakchilik qilmoqda. Ekspertlar ta’kidlashlaricha, bugungi kunda turizm sohasida ekoturizm tarmog‘iga kiruvchi tabiiy va sarguzasht turizmi tarmog‘i jadal rivojlanmoqda.

BMT ma’lumotlariga qaraganda, har yili ekoturizmdan nisbatan kichik davlatlar ham Keniya – 1,4, Ekvador – 1,18, Kosta-Rika – 1,14, Nepal – 1,55 million AQSh dollari miqdorida daromad oladilar. Shuni aytish kerakki, ushbu mamlakatlarning ekoturizmdan olingan daromdlari mamlakat yalpi ichki mahsulotining 70-80 foizini tashkil qiladi. Bugungi kunda jahon sayyohlik sohasida xalqaro turizmdan tushadigan daromadlar avtomobil, neft, gaz ishlab chiqarish sanoatidan keyin uchinchi o‘rinni egallaydi.

Mavzuning dolzarbligi: O‘z mamlakatlarida ekoturizmni rivojlantirib yaxshi foyda olayotgan Afrika, Lotin Amerikasi davlatlarining taraqqiyot darajalariga qarab ularning ekoturizmni yaxshi yo‘lga qo‘yganligini hisobga olsak, bizning mamlakatimizda ekoturizmni rivojlantirishdagi holatimiz ancha taassufli holdir. Biz hozirdan ekoturizmda lider davlatlarning tajribalarini, texnologiyalarini, ekoturizmni tashkil qilishning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarini, usullarini, ekoturizmda boshqarish va ish yuritishni mukammal o‘rganishimiz kerak. Eng muhimi, ekoturizmda ekologik obyekt, resurslardan olinadigan daromadlar taqsimotida mahalliy aholining ulushlarini (ekoturistning kirish va tabiat betakrorligidan foydalangandagi to‘lovlari) huquqiy-me’yorlar asosida hal qilishimizdir [1].

Yurtimizda nafaqat jahonga mashhur, xorijiy sayyohlarni jalb qiluvchi Buxoro, Samarqand, Xiva, Termiz kabi qadimiy shaharlar, tarixiy yodgorliklar, shu bilan birga, ekoturizm bilan bog‘liq betakror go‘zal tabiat, landshaftlar (sahro, cho‘l-adirlar, tog‘lar, pasttekisliklar), xilma-xil noyob o‘simlik va hayvonot olami, nodir, dunyo ahamiyatiga ega bo‘lgan arxeologik topilmalar, paleontologik qoldiqlar, dunyoda kam uchraydigan geologik kesimlar va shunga o‘xshash tabiiy yodgorliklarning 8000 dan ortig‘i mavjudligi ekoturizmni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, O‘zbekiston Markaziy Osiyo markazida ekoturizmni rivojlantirish uchun qulay bo‘lgan transport-geografik hududda joylashgan bo‘lib, turli kommunikatsiya tarmoqlari rivojlangan va xalqaro sayyohlik salohiyatiga ko‘ra dunyoda yetakchi o‘rin tutadi. Mamlakatida ekoturizmning to‘liq rivojlanishiga to‘sqinlik qiluvchi muammolar mavjud. Masalan, marshrutlarning yetishmasligi, muayyan hududlarda infratuzilmaning yo‘qligi, atrof-muhit xabardorligi pastligi va boshqalar. Ushbu muammolarni bartaraf etish va mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun xorij mamlakatlari tajribasini o‘rganish dolzarb hisoblanadi.

Ekologik turizm oqilona rivojlantirilsa, u ekologik inqiroz va talafotlarning yechimini topishda juda muhim ahamiyat kasb etishi mumkin. Buning uchun bugungi kunda mamlakatimizda tabiiy resurs yetarli. Ulardan o‘ta samaradorlik bilan foydalanish ekoturizmning ham boshqa sohalar kabi gullab-yashnashida muhim o‘rin egallaydi [2].

Ekoturizm Singapur davlati misolida: Singapur davlati kichik bo‘lishiga qaramay, o‘zining shaharsozligi bilan nom taratgan. Uning tabiiy resurslari kam bo‘lib, ularni ekspluatsiya

qilishi yoki himoya qilishi va mahalliy madaniyati haqida gap bo'lishi mumkin emas. Lekin tabiatga qiziquvchi sayohatchilar Singapurda juda qiziqarli joylarni topishlari mumkin.

Singapur – tropik o'rmoni 1-darajali shahar andozalariga mos bo'lgan dunyodagi 2 ta mamlakatdan biri. 840 o'simlik turlari, 10 000 qo'ng'iz turlari va 200 ga yaqin chumoli turlari mavjud.

Singapurdagi amaldagi qonunga ko'ra, kim Singapurda yer olib inshoot qurmoqchi bo'lsa o'sha yerda mavjud bo'lgan qancha o'simlik va daraxtlarni kessa shu miqdordagi daraxtlar ekishi lozin bo'ladi. Bu qonun amal qilinayotganligi sababli Singapur yashil davlatga aylandi. 1992-yil Singapur atrof muhitni himoya qilish vazirligi boshqa vazirliklar, xususiy va jamoa tashkilotlari bilan hamkorlikda "Singapur yashillik rejasi – ekologik sof shahar tomon" nomli siyosiy reja tuzildi. Ushbu rejaga muvofiq, Singapur yuqori standartlarga javob beradigan yuqori sifatli va sog'lom turmush tarziga ega bo'lishi kerak edi. Shuningdek, insonlar shaxsiy qiziqishlari asosida nafaqat o'zlarini o'rab turgan atrof-muhitni, balki global atrof-muhitni ham asrash haqida qayg'urishadi.

Singapurning urbanizatsiyasi darajasi yuqori bo'lishiga qaramasdan, Singapurning "yashil rejasi" Singapur maydonining 5% ni tabiatni muhofaza qilish maydoniga aylantirdi. Singapur bog'lari yaxshi qulayliklar va biologik xilma-xilligi bilan mahalliy aholi va sayyohlarni o'ziga tortdi. Umumiy maydoni 3130 gektarni egallagan 19 ta hududni himoya qilish ko'zda tutildi. Yaxshi qulayliklarga ega va biologik xilma –xillikka ega bo'lgan Singapur bog'lari mahalliy xalqni shu bilan birga turistlarni ham o'ziga jalb qildi.

Singapurda ekoturizmni rivojlantirish maqsadida sayyohlar uchun yuqori texnologiyali ferma tashkil etildi. Fermerlik uchun 1500 gektar yer va 150 gektar suv ajratildi. Yillik dengiz mahsulotlari savdosi Singapurga 1.2 million AQSH dollar daromad keltirdi. Bundan ko'zlangan maqsad yuqori qishloq xo'jaligi texnologiyalari yordamida yuqori sifatli mahsulotlar mahsuldorligini oshirish edi.

Kosta-Rika davlati misolida ekoturizm: Kosta-Rika dunyodagi ekoturizmni o'zining milliy boyligini saqlab qolish va rivojlantirish strategiyasi sifatida qabul qilgan davlatlardan biri hisoblanadi. Kosta-Rika boshqa rivojlangan mamlakatlar bilan taqqoslaganda, ekoturizm industriyasining kengligi va rivojlanganligi bilan ajralib turadi.

Ekoturizm sohasida milliy bog'ar va qo'riqxonalar muhim o'rin tutadi. Kosta Rikada ekoturizm faolliyati milliy bog'lar va qo'riqxonalarda yoki ularning yonida yuritiladi. Shaxsiy qo'riqxonalar Kosta-Rikaning tabiiy resurslari va flora-faunasini asrashda muhim ahamiyat kasb etadi. 28 ta shaxsiy qo'riqxonalariga ega bo'lgan kishilar ekoturizm bo'yicha ma'lum bir bilimga ega.

Ekoturizm – tabiatni qadrlash usuli, ekologik iqtisodiyotning eng muhim tamoyilidir. Kosta-Rikada ekoturizmning rivojlanishining asosiy sababi qishloq xo'jaligi, chorvachilik, ovchilik va ommaviy sayyohlikdan ko'ra ko'proq foyda keltirishi edi. Bog'larga kirish uchun to'lovlar va boshqa doimiy daromadlar himoyalangan yerlarga ko'proq iqtisodiy foyda berdi, shuningdek, yog'och savdosidan ko'proq foyda keltirdi. Tabiiy resurslarni uzoq muddatli keng miqyosda ekspluatatsiya qilish jarayonida Kosta-Rika o'zining tabiiy resurslari qanchalik muhimligini tushundi, uning to'rtidan bir qismi himoya qilindi va tabiatni muhofaza qilish sohasida bir qancha xalqaro mukofotlarga sazovor bo'ldi.

Mahalliy aholi ekoturizm ularning yashash darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatishiga, mahalliy biznesning rivojlanishi, ish o'rinlarining ortishi va daromadlarining ortishiga ishonsagina bu sohani yaxshi kutib oladi. Buning eng yaxshi yo'llaridan biri bu sohasadan keladigan daromadni to'g'ri taqsimlash va mahalliy aholi va tashkilotlarni boshqaruv va biznes foyiatidagi ulushini ko'paytirishdan iborat. Monteverde bulutli o'rmoni xususiy qo'riqxonasi bunga misol bo'la oladi.

Xorij tajribasidan foydalangan holda O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirish istiqbollari: Bugungi kunda muhofaza ostiga olingan tabiiy hududlar ekologik turizmning asosiy bo'g'inidir. O'zbekistonda turli darajada muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarning umumiy maydoni 20,6 ming kv. km. ni tashkil etadi.

Hozirgi paytda muhofaza qilinadigan hududlar tizimi tarkibiga umumiy maydoni 2164 kv. km. 9 ta davlat qo'riqxonasi, maydoni 6061 kv. km. bo'lgan 2 ta milliy park, maydoni 12186,5 kv. km. bo'lgan 9 ta davlat buyurtmaxonalari, 1 ta respublika noyob hayvonlari ko'paytirish markazi kiradi.

Farg'ona vodiysi, Bo'stonliq, Zomin, Urgut, Kitob, Boysun, Shahrisabz kabi hududlarda tog', sport ekoturizmni rivojlantirish uchun yetarli shart-sharoitlar mavjud. Respublikamizdagi 300 dan ortiq rekratsiya ahamiyatiga ega shifobaxsh mineral yer osti suvlarining 120 dan ortig'i aholi salomatligini tiklash borasida foydalanilmoqda. Respublikamizda ekoturizm bilan bog'liq betakror go'zal tabiat, turfa xil hayvonot va nabotot dunyosi, noyob arxeologik topilmalar, poleontolik qoldiqlar, dunyoda kam uchraydigan geologik kesimlar, shuningdek, betakror me'moriy obidalar mavjudki, bular turizm bilan birga ekoturizmning ham keng miqyosda rivojlanishiga xizmat qiladi.

Statistika ma'lumotlariga ko'ra, yurtimizga kelayotgan sayyohlarning 41 foizi O'zbekiston ekologik boyliklari bilan yaqindan tanishish maqsadida tashrif buyuradi. O'zbekistonda ekologik turizmni rivojlantirishga to'sqinlik qilayotgan asosiy omillardan biri muhofaza etiladigan tabiiy hududlarda ekoturistlar uchun qulay ekoturlarning mavjud emasligi hisoblanadi.

O'rganish natijalari: Yuqorida ekoturizm sohasida xorijiy mamlakatlarning tajribasi bilan tanishdik. Singapur va Kosta-Rikaning davlatlari ekoturizm sohasidagi o'ziga xosligini ko'rib chiqdik.

Kosta-Rikaning tajribasi shuni ko'rsatadiki, agar yaxshi idoraviy qobiliyatlar mavjud bo'lsa, ekoturizm davlat rivojlanish strategiyasi bo'lishi mumkin va quyidagi shartlar bo'lishi kerak: jamoatchilik orasida ekologik bilim yuqori bo'lishi kerak; xususiy sektorlar tabiiy resurslarni asrab qolish va rivojlantirish bo'yicha dasturga tayangan holda ishlashlari darkor va bu dasturda ijtimoiy, ekologik va iqtisodiy teng ravishda muhokama qilinishi kerak; qatnashuvchilar va aholi egalik hissini his qilgan holda va dasturlarni tushunishlari va bajarilishini taminlashlari lozim; Turizm industriyasida mahalliy tadbirkorlik yuqori bo'lishi va mahalliy madaniyat turistlarning faoliyati bilan birlashtirilgan bo'lishi kerak.

Singapur tajribasi shuni ko'rsatadiki, ekoturizmni rivojlantirish uchun quyidagilar zarur: ekologik bilimni oshirish; ekologik ta'limni doimiy jarayonga aylantirish; tabiatni asrashga katta e'tibor berish; davlar tomanidan ekoturizmni rivojlantirish maqsadida turli xil fondlar va sohaning rivojlanishi uchun qonun hujjatlarining qabul qilinishi;

Xulosa: Mamlakatimizda ekoturizmning salohiyati juda katta va uning jadal rivojlanishi uchun barcha imkoniyatlar mavjud. Dunyoda ekoturizm rivojlangan mamlakatlar tajribasiga

tayangan holda, ushbu salohiyat va imkoniyatlardan oqilona foydalanish, sohani rivojlantirishning o‘zimizga xos va munosib yo‘llarini izlash va amalga oshirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R. Xaitboyev, “Ekologik turizm”, Toshkent – 2018, 43-47-bet;
2. A. Nig‘matov, N. Shomurotova, “Ekoturizm asoslari”, Toshkent– 2018, 71-75-betlar;
3. www.ekojurnal.uz;
4. www.etour-singapore.com;
5. www.costarica.com;

ЕР РЕСУРСЛАРИНИ БОШҚАРИШ ТИЗИМИНИНГ БУГУНГИ ҲОЛАТИ

Эгамбердиева А.-талаба, Бабажанов А.Р. – доцент

“ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети

Аннотация:

Мақолада аналитик таҳлил ва монографик тадқиқот усулларида фойдаланилган ҳолда мамлакатнинг миллий бойлиги ҳисобланган ер ресурсларини бошқариш тизимини кейинги 50-60 йиллар давомидаги мавжуд ҳолати, бошқарув идоралари тасарруфига кирган илмий-лойиҳалаш, илмий-тадқиқот ва ишлаб чиқариш корхоналарининг функциялари, вазифалари ўрганилган, шунингдек бугунги кунда шаклланган янги тизимни такомиллаштириш бўйича тавсиялар ёритилган.

Таянч иборалар: Бошқариш, ер ресурслари, иқтисодий, ижтимоий, экологик, ер тузиш, ер кадастри, ер мониторинги, тизим, вазифалар, ердан фойдаланиш

Кириш: Ҳар қандай мамлакатда, унинг миллий бойлиги ҳисобланган ер ресурсларидан фойдаланишни самарали ташкил этиш, биринчи галда, уни шу жойда ташкил этилган махсус органлар ёрдамида оқилона бошқаришни талаб этади. Бу қоида республикамиз ер майдонларига ҳам тегишли бўлиб, улар умумхалқ мулки, мамлакатнинг миллий бойлигидир[1]. Шундай экан, ушбу ер майдонларини бугунги бозор шароитига мос равишда иқтисодиётнинг турли соҳаларида самарали ва унумли фойдаланишни, уларни ва, умуман, атроф муҳитни муҳофаза қилишни ўз вақтида давлат даражасида амалга оширишни йўлга қўйиш учун ҳам республикада махсус бошқарув тизими ташкил этилган. Бу тизим мамлакатда собиқ иттифоқ давридан ўз вақтида ташкил этилган, бугунги кунга қадар бир неча марта қайта ташкил этилган ва фаолияти йўлга қўйилган. Шу нуқтаи назардан шундай